

jen absolutizace jejich významu a rozsahu užiti může vést k teoretickým chybám a k omylům v orientaci výzkumu. Hodnotila tedy pozitivně Petruskův v pokus o vymezení sféry jejich užiti: pojmy jsou aplikabilní jen za předpokladu jisté, empiricky přesně zjištělné úrovně organizovanosti a institucionalizace na jedné straně a při existenci osobně-intimního typu vazby na straně druhé. Spor o užiti těchto termínů (což je konec konců jen exemplifikace problému daleko obecnějšího) není sporem svou podstatou sémantickým ani ideologickým. Existuje-li sociální realita dosud v marxistické sociologii nepopsaná nebo analyzovaná jen z jednoho nebo několika hledisek, které v souhrnu analýzy nevyčerpávají, a existují-li současně v soudobé světové sociologické literatuře pokusy o komplexnější popis této části sociální reality, pak je elementárním požadavkem vědeckého přístupu (což platí v každé vědě a není reálného důvodu, proč by to nemělo platit v sociologii) vyjít z věcného kritického rozboru současného stavu vědění o problému. Existuje-li nadto obecně užívaná terminologie, zkoumané reality víceméně adekvátní, a nemá-li marxistická sociologie pro danou dílčí oblast terminologii svou, je naprosto přirozené, přinejmenším z hlediska unifikace pojmoslovi, zavedenou terminologii převzít. Přejímání terminologie pochopitelně nemůže vycházet z rozboru pojmů, ale z rozboru reality a bude mít různou podobu na různých stupních obecnosti sociologické teorie. Z tohoto hlediska je proto méně problematické použití a marxistická analýza pojmů formální a neformální struktura (případně skupina) než pojmů otevřená a uzavřená společnost. Rutkevič ukázal, že konec konců i tyto pojmy, naplněny přiměřeným obsahem, mohou být přinejmenším užitečné jako prostředek polemiky s buržoazní sociologií o charakteru kapitalistické a socialistické společnosti.

Většina diskutujících k této otázce se shodla v požadavku, že přejímání každého pojmu musí být opřeno o rozbor skutečnosti, k níž se pojem vztahuje, o marxistickou reinterpretaci, o promyšlené včlenění nového pojmu do pojmové soustavy marxistické sociologie.

V otázce našeho vztahu k nemarxistické sociologii nejde jen o pouhý problém přejímání či nepřejímání hotových dílčích výsledků nebo terminologie. Základním naším zřetelem je tvůrčí rozvoj marxistické sociologie, který je nemyslitelný bez kritického vyrovnávání se se světovou sociologickou produkcí, včetně nemarxistické, s jejími podněty, ať již negativními nebo pozitivními. Samotné „přejímání“ bude mít pro nás často dočasný a pomocný charakter, neboť nám umožní dialektickou negaci na cestě vpřed, která zahrnuje pravdu negovaného. Diskuse o otázkách sociální stratifikace, o formální a neformální struktuře, o otázkách marxistické teorie společenských skupin naznačila některé z možností rozvoje naší sociologie na tomto základě. Důležitým činitelem rozvoje marxistické sociologie je proto soustavná součinnost mezi sociology, zejména socialistických zemí. Jsme

přesvědčeni, že také v tomto směru byla konference v Hrazanech dobrým začátkem.

Milan Petrussek - Zdeněk Strmiska

O sněmování sociologů v NDR

Ve 4. čísle „Deutsche Zeitschrift für Philosophie“ je článek od Rolf Kirchhoffa s názvem *Pro cílevědomý a koordinovaný sociologický výzkum*. Vzhledem k tomu, že je to ve skutečnosti zpráva z výročního shromáždění Jednoty filosofických institucí NDR r. 1963, chceme čtenářům v tomto informativním výtahu umožnit nahlédnout do řešení problematiky a vytyčení cílů sociologické sekce Jednoty. Tato sekce hraje v NDR obdobnou úlohu jako naše Čs. sociologická společnost. Jednání sekce se zabývalo následujícími otázkami. Zpráva o sociologickém výzkumu v NDR, schválení změněného statutu, volba vedení a přijetí pracovního plánu pro r. 1964.

Několik výňatků z referátu prof. dr. Hermann Schelera, předsedy sekce a vicepresidenta Jednoty filosofických institucí. Zdůraznil, že sekce nemá být a nebude řídicím centrem sociologického výzkumu. Citoval pak článek statutu sekce, v němž se praví: „Sociologická sekce Jednoty filosofických institucí NDR je národním zastupitelským orgánem (Nationale Vertretung) sociologů NDR. Dále statut formuluje úkoly následovně: „Podporovat jak výzkum zákonitostí sociologické výstavby NDR, tak světové socialistické soustavy. Podporovat rozpracování teoretických a metodologických otázek konkrétního sociálního výzkumu. Pěstovat progresivní tradice sociologického myšlení a napomáhat rozvoji, používání a rozšiřování marxistickoleninské sociologie. Přispívat k rozvoji socialistické kolektivní spolupráce v oblasti sociologického výzkumu a k šíření a zobecňování nejlepších zkušeností a metod sociologického výzkumu. Podporovat a zlepšovat studium sociologie na universitách a vysokých školách. Podněcovat aktivní sociologickou publicistickou činnost. Organizovat vědecké konference a zasedání a tak podporovat rozvoj marxistickoleninské sociologie i konkrétních sociálních výzkumů ve všech odvětvích společenského života. Rozvíjet mezinárodní spolupráci a intenzivní výměnu zkušeností se sociology socialistických zemí. Navázat odborné kontakty se sociology všech zemí a rozvíjet vědeckou spolupráci, zaměřenou k udržení míru a rozvoji společenského pokroku.“

Prof. Scheler po této části podal zprávu o přípravách sociologů NDR na V. světový sociologický kongres, který se konal v září 1962 ve Washingtonu a o přijetí Sekce sociologie do FISP. V pracovním plánu pro r. 1964 byly vytyčeny následující úkoly:

1. je nutno včas zahájit vědeckou přípravu sociologů NDR na VI. světový sociologický kongres, který se má uskutečnit v polovině r. 1966 ve Francii. Předběžně určenými tématy jsou *sociologie mezinárodních vztahů a obzor člověka v sociálních vědách*;

2. je nutno prohloubit stávající kontakty s pokrokovými sociology kapitalistických zemí a realizovat společné publikace, na kterých se započalo pracovat;

3. sekce se musí stát místem pro diskuse o obecných problémech vývoje sociologického bádání v NDR. Proto uskočte na podzim r. 1964 konferenci na téma *Obzor člověka ve společenských vědách*. Tato konference bude první mezipřihlášecí příprav VI. světového kongresu.

Prof. Scheler dále zdůraznil naprostou správnost toho, že bylo upuštěno od abstraktních diskusí o marxistické sociologii a bylo přikročeno k výzkumu reálných společenských procesů a jevů. V důsledku tohoto konkrétního přístupu vyvstalo ovšem v nynějším stadiu vývoje mnoho teoretických a metodologických problémů. Další vývoj bádání je závislý na jejich řešení. Teoretické řešení těchto otázek se stalo praktickým úkolem sociologického výzkumu.

Podle názoru řečníka náleží k těmto problémům následující. Určení předmětu marxistické sociologie a její vztah k jednotlivým vědám. Vztah mezi sociologickým a sociálním výzkumem, metodologie a kritika metod.

Referent v závěru prohlásil, že je nutno mít zcela jasno v tom, že jen teorie společenského vývoje je efektivním nástrojem plánování a řízení společnosti. Pouhá registrace a popis sociálních procesů a jevů jsou neúčinné.

Hlavní referát na téma *Stav a úkoly sociologického výzkumu v NDR* přednesl dr. Horst Taubert. Analyzoval výsledky a zkušenosti práce v oblasti sociologie, zvláště její teoretický a praktický význam a účinnost. Zdůraznil význam usnesení VI. sjezdu SED, které se stalo stimulujícím faktorem sociologického výzkumu. Všem pracovníkům v oblasti společenských věd a sociologům NDR byl tímto usnesením uložen konkrétní úkol, zkoumat zákonitosti a cesty výstavby socialismu v NDR. Z nových sociálních procesů a jevů je nutno zkoumat v první řadě takové, které jsou důsledkem ekonomického vývoje a vývoje národního hospodářství. Především je nutno se zabývat jejich důsledky pro vývoj a činnost člověka. Při všestranné výstavbě socialismu jde o to, uschopnit člověka k uskutečňování objektivních společenských zákonů.

Dr. Taubert po zdůvodnění správnosti, že se přešlo od abstraktních diskusí o předmětu, podstatě a úloze marxistické sociologie k praktickému sociologickému výzkumu, vyzval výzkumu, které se již provádějí. Pracovníci Ekonomického a filosofického institutu Humboldtovy university v Berlíně, Společenskovědního institutu při ÚV SED a Institutu pro marxismus-leninismus na Vysoké škole ekonomické začali společný výzkum kulturně-technické úrovně pracujících v berlínském elektropřemyslu. V jednom velkém jenském závodě provedli pracovníci Institutu filosofie Jenské university F. Schillera průzkum zabývající se problémem uvědomování inteligence. Pracovníci Institutu filosofie Lipské university provedli v jednom ze závodů průzkum zabývající se otázkou hybných sil vědeckotechnického pokroku. V Halle začala sociologická komise university M. Luthera průzkum kulturně-duševních potřeb mládeže.

Z dosavadních úspěšných výzkumů, i když ještě nejsou plně vyhodnoceny, lze pro další práci vyvodit celou řadu teoretických a praktických otázek:

1. Jaký vliv má konkrétní pracovní činnost a změny, kterými v důsledku moderní techniky a technologie prochází, na obecnou a odbornou kvalifikaci, a to především v podmínkách výroby na běžícím pásu?

2. Jakou úlohu a význam mají různé objektivní a subjektivní faktory pro vytváření nových hybných sil socialistické práce?

3. Jak se vytváří konkrétní proměnný vztah mezi elementy hybných sil a vztahy lidí, především při rozvoji kolektivních vztahů?

Referent vyjádřil názor, že výše uvedené výzkumy přes dosažené úspěchy mají následující evidentní nedostatky: 1. Výzkumy jsou důsledkem potřeby úžeji spojit filosofii a společenské vědy s problémy praxe a snahy přímo se podílet na praktickém boji. 2. Výzkum je prováděn jako vedlejší činnost, jako hobby výzkum. 3. Velmi málo je rozvinuta komplexní práce v týmech s pracovníky ostatních společenských věd (ekonomy, lékaři, právníky). 4. Většinou se neprovádí reprezentativní masový výzkum, který by dodal nutný materiál jak pro praktickou řídicí činnost, tak pro teoretické zevšeobecnování. 5. Přeceňuje se výzkum pomocí dotazníků a zanedbávají se metody, pomocí kterých by se provádělo zkoumání objektivních skutečností a jevů. 6. Výzkumy nejsou dostatečně připraveny a zpracovávány a nenavazují na sebe, což vede k tomu, že nelze provádět srovnávací výzkumy. Hlavním nedostatkem sociologických bádání je to, že neexistuje ani centrální vědecké zaměření na nejdůležitější problémy, ani instituce, které by se řešení těchto úkolů věnovaly.

Dále byla v referátu podána zpráva o usnesení Ideologické komise politbyra ÚV SED o dalším rozvoji sociologického výzkumu. Bylo určeno následující ústřední téma: *Všestranný výzkum rozvoje kulturně-technické úrovně pracujících ve vedoucích odvětvích průmyslu a v zemědělství*.

Přitom se mají zkoumat tyto komplexní otázky: 1. současná úroveň odborného a všeobecného vzdělání pracujících a její další, vědeckotechnickým pokrokem podmíněný vývoj. 2. Rozvoj uvědomělosti tvůrčí aktivity pracujících jako součást rozvoje a řízení výrobních procesů a podniků. 3. Vývoj vztahů kolektivů (vnitřních i vnějších) v procesu vědeckotechnického pokroku. 4. Ideologické faktory rozvoje kulturně-technické úrovně dělníků a družstevního rolnictva. 5. Vývoj a uspokojování kulturních potřeb pracujících. 6. Úloha mimopodnikových sociálních faktorů v procesu růstu kulturně-technické úrovně pracujících.

Pokud jde o jednotlivé problémy, mají být započaty následující výzkumy:

1. Problémy technicko-vědeckého a kulturního rozvoje dělníků v procesu další mechanizace a automatizace v elektropřemyslu, chemii a strojírenství. Především je nutno zkoumat:

a) otázky odborně-technické kvalifikace žen a dívek v těch podnicích, ve kterých ještě dnes převládá jednoduchá práce, na kterou byly pracovnice zaučeny;

b) otázky kulturně-technického vzdělání, odborného a politického vývoje mládeže v průmyslových odvětvích.

2. Probádání socialistické společenské práce a společenských vztahů mezi pracujícími, zvláště mezi dělníky a příslušníky technické inteligence v procesu vědecko-technického pokroku. Prozkoumání vlivu takové práce a vztahů na rozvoj kulturně-technické úrovně pracovníků.

3. Zkoumat v procesu vědecko-technického pokroku v zemědělství kulturně-technický vývoj družstevního rolnictva. Přitom budou především zkoumány:

a) otázky kvalifikace žen;

b) otázky kulturně-technického a politického vývoje mládeže. Zvláště bude nutno se zaměřit na nalezení účinných forem a metod a materiálních a ideových stimulů kvalifikace pracujících.

Bezprostředním cílem sociologického výzkumu určeného základním tématem je shromáždit reprezentativní materiál a vědecké podklady, které by sloužily vedoucím orgánům strany a ústředním státním hospodářským orgánům a zároveň by byly základem pro rozpracování a uskutečnění jednotného vzdělávacího systému. Sociologický výzkum musí provést široké masové průzkumy. Získané materiály musí především obsahovat podstatnou výpověď o jevech a vědecky je zevšeobecňovat.

V usnesení jsou i organizační opatření, které mají zabezpečit realizaci výzkumu ústředního tématu. Ústředně řízený výzkum by neměl ovšem vést k zúžení a omezení všestrannosti sociologického bádání. Centralizace řízení nemá znemožňovat vědeckým institucím výzkum i jiných témat.

Na závěr referátu bylo zdůrazněno, že při nynějším stavu výzkumu je důležité, aby teoretické a metodologické základy sociologického bádání byly rozvíjeny v těsné souvislosti a vzájemném ovlivňování s výzkumnou praxí. Přitom je důležité využívat bohaté zkušenosti sociologů Sovětského svazu, Polska a dalších lidově demokratických zemí. Zvláštní význam má např. vyjasnění vztahu sociálního a sociologického výzkumu stejně jako metodologické otázky vztahů společenských věd a sociologie. Ne každý speciální výzkum a sociální výzkum jednotlivých společenských věd nebo výzkum veřejného mínění je sociologickým bádáním. Každá společenská věda zkoumá určité sociální jevy na základě svých speciálních aspektů. Sociologie se zabývá sociálními jevy vzhledem k jejich všeobecné společenské úloze a významu v celkovém procesu a jejich vlivu na člověka a různé skupiny a vrstvy. Zkoumá sociální jevy a činnost lidí v jejich komplexnosti a totalitě.

Z diskuse, které se účastnil značný počet sociologů, vyjme jen následující shrnutí:

1. Většina diskutujících vyjadřovala své názory na základě vlastních konkrétních zkušeností nashromážděných při výzkumné práci.

Zdůrazňovali, že vyjasnění základních teoretických otázek v současném stadiu bádání se stalo rozhodujícím úkolem. Při čemž se tyto teoretické práce nemohou zabývat jen teoretickými a metodologickými otázkami sociologického výzkumu. Musí se především zabývat rozvojem a prohloubením historicko-materialismu a jeho kategorií právě na základě sociologického výzkumu. Praxe ukázala, že i v teorii historického materialismu je mnoho mezer, které je nutno zaplnit.

2. Všichni zdůrazňovali na základě konkrétních příkladů nutnost vyvinutí exaktních sociologických metod a vědecké kritiky metod. Od tohoto závisí rozhodujícím způsobem úroveň exaktnosti, efektivity, objektivnosti a schopnosti zevšeobecnění výsledků. Bylo zdůrazněno, že je nutno v tomto ohledu překonat prakticisticko-empirické tendence. Nejde jen o vyjasnění současných metodických otázek, nýbrž jde také o rychlé uplatnění nejmodernějších vědeckých metod. I v této oblasti je nutno se snažit o dosažení světové úrovně. K tomu je nutno systematicky vyhodnocovat mezinárodní zkušenosti.

Pisatel článku zvláště vyzvedává příspěvek R. Thieleho, který informoval shromáždění velmi konkrétně a názorně o teoretických a praktických problémech, před které byla postavena jeho pracovní skupina při pokusu důsledně uplatnit matematické poznatky v sociologickém průzkumu. Přesvědčivě poukázal na to, že exaktní výsledky je možno získat důsledným a správným použitím těchto metod již při přípravě programu výzkumu a nikoliv teprve při vyhodnocování výzkumu. I prof. Winter poukázal na to, že v sociologickém výzkumu je nutno exaktně pracovat již od začátku. Neexaktní příprava nevede ani při použití nejlepších matematických metod k exaktním výsledkům. Subjektivismus nelze korigovat ani matematikou.

Všeobecně bylo zdůrazňováno, že je nutno kvalitativně i kvantitativně věnovat větší pozornost teoretické i praktické přípravě jednotlivých uskutečňovaných průzkumů.

Sporným se ukázal názor dr. Tauberta o přeceňování a jednostranném používání dotazníků vzhledem k ostatním metodám. Diskutující neshodli se s tímto názorem. Zdůraznili, že současná orientace sociologického výzkumu zcela správně staví do popředí subjektivní stránku sociálních procesů. Tím se i dotazník logicky a nutně stává hlavní metodou výzkumu. Dále bylo zdůrazněno, že současně jsou i státní orgány mimořádně zainteresovány na řešení otázky informací. Úkolem je právě metodu dotazů používat na nejvyšší vědecké úrovni a co nejspřávněji. V souvislosti s tím byly kritizovány metody průzkumu v Halle. Právě pokud jde o dotazování bylo zde jen velmi málo využito mezinárodních zkušeností. Při zachování elementárních znalostí statistických metod, např. ve výběru dotazovaných by méně znamenalo více. Vědecké dotazů mimo jiné není závislá na množství otázek.

3. Přednesený návrh ústřední tematiky dalšího sociologického výzkumu i připravovaná organizační opatření byla všemi účastníky s uspokojením přijata. Bylo důrazně pouká-